

Entrevista a Joan Estruch, especialista en sociologia de la religió

“L'èxit de l'Opus ha sorprès la mateixa empresa”

Joan Estruch (Barcelona, 1943), sociòleg i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona. Acaba de publicar un estudi, complet i rigorós, sobre l'Opus Dei. Ja no es podrà parlar de l'Obra sense fer referència a aquest llibre.

S'ha convertit, després de tres anys d'investigacions i treball exhaustiu, en el principal especialista del país en l'Opus Dei. “El principal especialista sobre l'Opus que no forma part de l'Opus”, matisa. Amb una diferència: l'Opus amaga la major part del que sap –i del que fa–, i ell aboca en el seu llibre tot el que ha arribat a saber sobre la matèria.

Ell mateix explica que s'ha acostat a l'Opus “des de la simpatia i la crítica”. Simpatia, diu, en el sentit de voluntat d'entendre'l, cosa que es troba a faltar en tots els estudis que s'havien fet fins ara. Estruch defuig, si més no a priori, els extrems: no té voluntat de blasmar l'Opus ni de lloar-lo. Si li preguntes, però, li costa de dir què li resulta simpàtic de l'Opus Dei. S'ho pensa, fa un silenci, i finalment tria el descobriment de la figura d'un Escrivá de Balaguer ben diferent del que presenten les seves biografies –hagiografies– oficials. “Descobrir que Escrivá no era aquella mena d'estampeta llepada en què l'han convertit els seus biògrafs ha estat apassionant. Fou un home molt contradictori, ric en matisos, extremadament complex”. I què li ha resultat més antipàtic? “L'esforç que m'he vist obligat a fer per interpretar i llegir entre línies els textos escrits pels mateixos membres de l'Opus. Descobrir allò que no et diuen, o allò que sembla que et vulguin amagar, o allò que senzillament no els dóna la gana de dir. De vegades sembla que t'estiguin prenent literalment el pèl”.

El llibre de Joan Estruch és el primer estudi històrico-sociològic sobre l'Obra que l'Opus no s'ha vist amb cor de desqualificar. Davant el rigor i l'objectivitat, han optat pel silenci. Més val no remenar-ho. L'autor ens rep en el seu petit despatx de la facultat de Ciències Polítiques i Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona.

—*El llibre es titula L'Opus Dei i les se-*

ves paradoxes. ¿Quines són les paradoxes de l'Opus?

—Són tantes... Posem-ne unes quantes. La paradoxa d'una organització que és al mateix temps molt moderna en alguns aspectes i molt tradicionalista en altres. En algunes de les seves facetes l'Opus no sols és un representant de l'integrisme, sinó el màxim representant de l'integrisme en l'Església catòlica. Però, en canvi, hi ha altres aspectes que no es poden entendre en aquesta clau. La paradoxa d'una organització que diu que des de sempre ha proclamat com a principi essencial la santificació del treball, quan en el llibre més emblemàtic de la història de l'Opus —*El Camino*, d'Escrivá— aquest principi no hi apareix. Una altra paradoxa és que la de l'Opus és la història d'un èxit que va sorprendre la mateixa empresa. L'Opus és un moviment que engega com un projecte de creació de xarxa de residències universitàries que serà complementat amb la formació i preparació professional dels millors d'aquests estudiants, que esdevindran becaris i que podran anar-se'n a estudiar a l'estranger i que prepararan càtedres. Aquest és el projecte de l'Opus dels anys 30. Doncs bé, en el decret signat per Joan Pau II l'any 82 que erigeix l'Opus Dei com una Prelatura Personal es diu que va néixer amb unes altres finalitats i objectius. És la paradoxa d'un moviment que, a mesura que evoluciona amb el temps, modifica i reinterpreta el seu propi passat, i que acaba aconseguint que fins i tot el màxim portaveu de l'Església catòlica signi un document en el qual afirma que aquesta reinterpretació del passat és efectivament el que va passar.

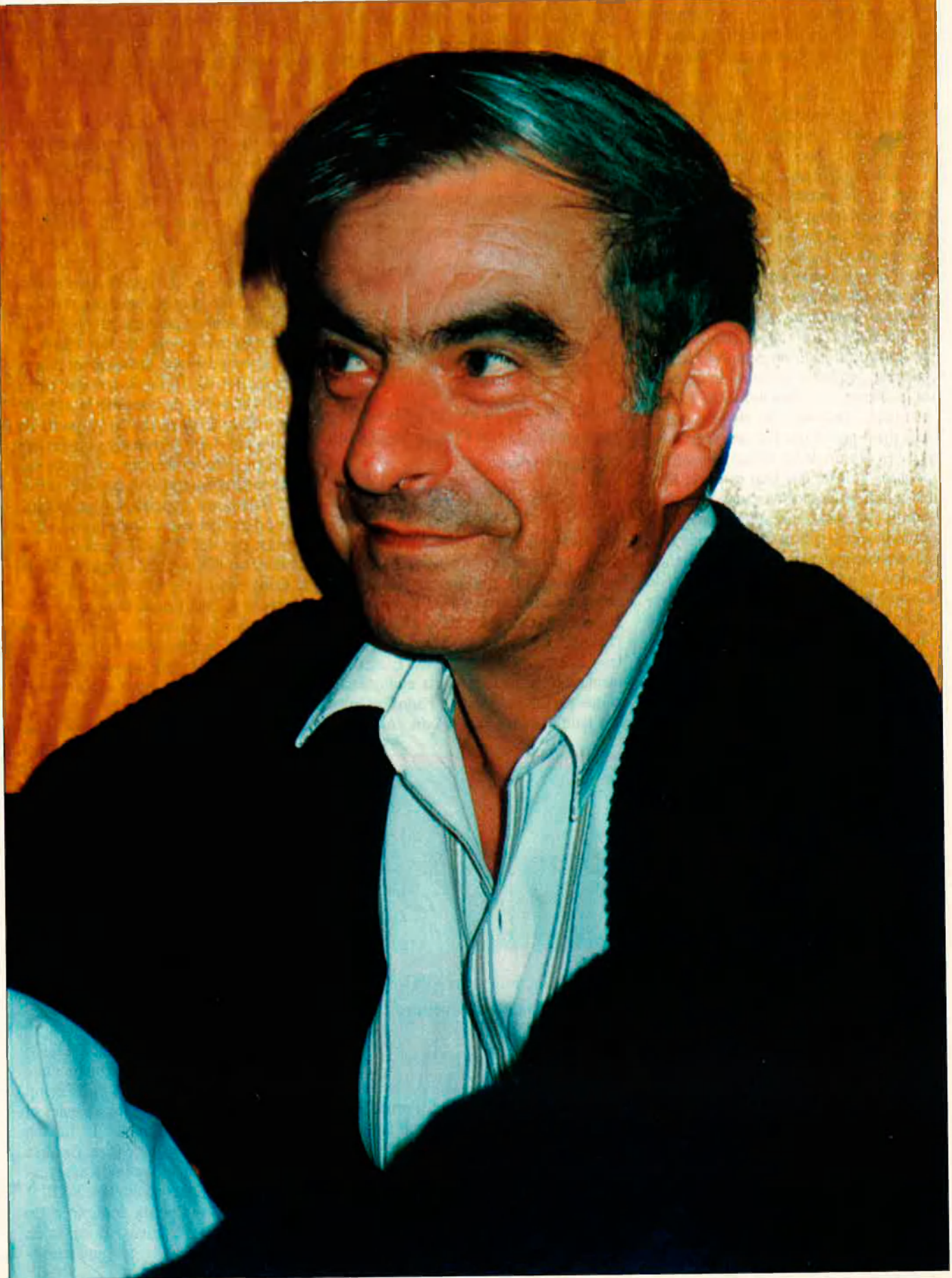
—*Gent autoritzada en aquests temes ha dit que l'Opus té les característiques d'una secta. Vostè en el llibre ho nega. ¿Per què?*

—Perquè crec que és un mal camí anar per la via de les sectes per a explicar el

que és l'Opus Dei. Avui dia la paraula secta es pot fer servir o bé com un insult o bé amb rigor. Si és un insult, no m'interessa. La paraula secta usada amb rigor fa referència a una branca esqueixada del tronc d'una tradició religiosa de la qual s'ha separat. Des d'aquest punt de vista no es pot dir que l'Opus Dei sigui una secta. L'Opus no ha creat cap cisma dins l'Església, ni ningú no ha pogut demostrar mai que hagi tingut intenció de fer-ho. Al mateix temps hi ha gent que diu que l'Opus funciona amb una sèrie de característiques que el fan molt proper a les sectes. Jo el que diria és: afrontem el problema de debò, abandonem la paraula secta, que lògicament, als de l'Opus, els irrita, i anem al problema.

Per mi, el problema, el podem centrar en el cas de l'Opus Dei a la Gran Bretanya. El cardenal Hume, màxima autoritat eclesiàstica anglesa, publica l'any 1981 un document en el qual diu que ha estudiat les crítiques públiques que li han arribat sobre les activitats de l'Opus Dei a la Gran Bretanya, que ha rebut correspondència, que ha celebrat reunions amb l'Opus i que com a resultat fa públiques unes recomanacions. ¿Quines són aquestes recomanacions? Fonamentalment quatre: no es pot exigir vots o compromisos als menors d'edat; cal que els pares o tutors tinguin coneixement de la relació dels joves amb l'Opus Dei; s'ha de garantir la llibertat individual d'associar-se i d'abandonar l'organització sense coaccions, i també la llibertat d'elegir un director espiritual sense que hagi de ser necessàriament de l'Opus Dei; i finalment, que en totes les seves iniciatives i activitats l'Opus Dei digui clarament que les dirigeix o les patrocina.

El cardenal Hume fa referència a menors d'edat, coaccions i secret. Efectivament, la gent que fa referència a l'Opus Dei com a secta fa referència també a aquests problemes. Jo dic: no ens bara-

llem per si és una secta o no, barallem-nos per si hi ha problemes en aquests punts concrets de menors, coaccions i secret.

Tenim un element molt clar que ens exigeix una resposta de la gent de l'Opus Dei: el mateix fundador de l'Opus, Escrivá, en el moment de començar l'Opus les seves activitats a la Gran Bretanya havia dit als primers que hi anaven a treballar literalment el següent: *"que ante la cerrazón de los ingleses en cuestiones personales y su resistencia ante cualquier conversación que tocara el ámbito privado de cada uno, en especial el tema religioso, tenéis que meteros en la vida de los demás como Jesucristo se metió en la mía, sin pedirme permiso"*. Jo preguntaria: ¿aquestes paraules de l'Escrivá es mantenen o es desautoritzen? L'Opus instrueix, efectivament, els seus membres dient que el que han de fer és *"meterse en la vida de los demás sin pedirles permiso"*? El fet que Déu es pugui ficar en la vida d'una persona sense demanar permís ¿autoritza aquesta persona, si és de l'Opus Dei, a ficar-se en la vida dels altres sense demanar permís? Aquí tenim el tema de les coaccions i les rentades de cervell plantejat sense necessitat de recórrer a la sectes. Acusar l'Opus Dei de secta l'únic que provoca és que ells contestin "quin disbarat", i en certa manera tenen raó.

—*Es en el món anglo-saxó on hi ha més prevenció respecte de l'Opus, ¿oi?*

—Als Estats Units hi ha algunes organitzacions muntades i presidides per catòlics que són com associacions de pares que es consideren víctimes de l'Opus Dei perquè *"se ha metido"* en la vida dels seus fills sense demanar-los permís. No sé si això existeix en altres països. En els països anglo-saxons, per tradició cultural i per tradició religiosa, no poden entendre segons quines coses. Per exemple, Escrivá en el seu llibre *Camino* diu el següent: *"el plano de santidad que te exige el Señor está basado en estos tres puntos: la santa intransigencia, la santa coacción y la santa desvergüenza"*. En el món anglo-saxó costa d'entendre que cap d'aquestes tres coses pugui ser una virtut santificable. Això respon, en canvi, a un model de catolicisme espanyol molt tradicional.

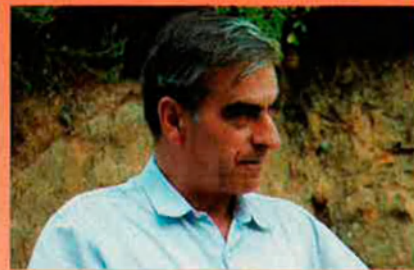
—*Això que, d'Escrivá, dins l'Opus en diguin "el Padre" té dues possibles lectures. D'una banda presenta l'Opus com una gran família de la qual Escrivá és el pare. Però, d'una altra, sobta que li donin un tractament que dins l'Església*

catòlica és reservat a la figura de Déu.

—Bé, tradicionalment també hi ha hagut molt de costum d'anomenar "pare" capellans i...

—...Sí, però no "el pare".

—Efectivament, Escrivá és "el Padre" perquè pels membres de l'Opus és un personatge únic, irrepètible, és el funda-

ARXIU

"Anar per la via de les sectes per explicar el que és l'Opus Dei és un camí equivocat."

dor. Gent que l'havia conegut i conviscut amb ell als primers anys em deia en les entrevistes que això de seguida es va convertir en una norma de compliment obligatori, era la manera d'adreçar-se a l'Escrivá. I això ho van recollir també a les Constitucions de l'Opus. Efectivament, això genera una certa ambigüitat, ja que parlen de "Nuestro Padre" al mateix temps que resen el "Padre Nuestro".

ARXIU

"El paral·lelisme entre l'Opus Dei i els jesuïtes és indiscutible."

El prelat actual, Álvaro del Portillo, de vegades sembla que jugui amb aquesta ambigüitat expressament. En la primera missa de corpore in sepulcro celebrada el mateix dia de la mort d'Escrivá, del Portillo va dir: *"Además de que tenemos a Dios Padre, que está en los Cielos, tenemos a nuestro Padre en el Cielo, que des*

de allí se ocupa de todas sus hijas y todos sus hijos". Això és d'una recargolament que pot despistar. S'ha d'anar molt alerta per a saber de qui es parla en cada cas.

—*¿La beatificació d'Escrivá ha estat un fenomen de fervor popular o un exemple de manipulació i ús indegut d'una xarxa d'influències?*

—Els diuen que hi ha hagut fervor popular. No ho nego. Per l'altre extrem, es pot parlar de manipulació, però no d'ús indegut, sinó d'ús lícit. Els textos de l'Opus parlen de la "significativa espontaneïtat" amb la qual comencen a arribar a Roma, immediatament després de la mort d'Escrivá, cartes de tota mena de gent d'arreu del món demanant el procés de beatificació. Jo l'únic que puc dir, i documentant-ho, és que amb la mateixa "significativa espontaneïtat" a partir de la mort del Padre personatges importants de l'Opus Dei comencen a ocupar càrrecs en la Congregació per les causes dels Sants, una congregació en la qual mai no havien estat. Durant una colla d'anys, des del 77 o 78, cada any un membre de l'Opus entra a formar part de la Congregació, de tal manera que quan el procés de beatificació es posa en marxa hi tenen ja col·locades mitja dotzena de persones significatives. En aquell moment van decidir que els convenia més estar en aquesta Congregació que en una altra, i això per raons òbvies.

—*Durant els últims tres anys vostè s'ha apropiat molt a la figura d'Escrivá de Balaguer. ¿En la seva opinió, va ser un sant?*

—¿Què volem dir quan diem si una persona és un sant o no? ¿Parlem d'una persona que creiem que s'ha salvat? ¿O bé d'una persona que creiem que és un model? ¿O parlem d'una persona que a través d'uns tràmits gestionats per la burocràcia vaticana arriba a ser canonitzat oficialment?

—*De les tres que m'ha enumerat, jo li pregunto per la segona manera d'entendre la santedat. ¿Era un model o no ho era?*

—Jo crec que per a una colla de cristians que existeixen avui en el món i que tenen tot el dret d'existir ho era. Per mi no ho és; fins i tot en alguns aspectes el puc considerar un antimodel. Hi ha una mena de gent que quan pensem en sants en el subconscient de seguida ens apareix la figura rodanxona de Joan XXIII. I probablement, a aquesta gent, no se'ns apareix la figura d'Escrivá. Ara bé, ha de quedar molt clar que la gent que consi-

dera que sí que ho era hi té tot el dret. Al darrere d'això hi ha una qüestió molt fonamental. El pluralisme intern del cristianisme és un fet molt positiu que no és prou assumit com a tal.

—*Una de les afirmacions més sorprenents del llibre és que l'Opus difícilment hauria nascut sense l'existència prèvia dels jesuïtes. ¿Què vol dir això?*

—Jo no em puc explicar el naixement de l'Opus segons la versió més hagiogràfica, que diu que va ser fruit d'una revelació divina i que per tant no hi ha cap mena d'intervenció humana, sinó que fou un afer directe entre Déu i el pare Escrivá. Jo m'inclino a pensar que hi van influir factors més humans. I és llavors quan em trobo immediatament amb els jesuïtes. Durant una dotzena d'anys el seu confessor fou un jesuïta. La majoria dels llibres que llegia eren, gairebé segur, d'autors jesuïtes. I quan ell comença a concebre el que ha de ser l'Opus, ho fa partint del model del que fins aquell moment havien estat els jesuïtes.

—*¿És el que vostè anomena el paral·lelisme i la competència entre Opus Dei i jesuïtes?*

—Exactament. A l'Espanya del final de la guerra els jesuïtes pretenien tenir el monopoli de la formació de les elits dirigents del dia de demà. I ho feien a través de la seva xarxa d'escoles, de les Congregacions Marianes o de l'Asociación Católica Nacional de Propagandistas.

Els jesuïtes volien tenir aquest monopoli. La idea de l'Escrivá és exactament la mateixa. El paral·lelisme és indiscutible.

La competència es produeix perquè l'Opus Dei pretén arrabassar el monopoli als jesuïtes. I també perquè l'Opus va a captar els seus primers membres entre els jesuïtes, i en el cas de Barcelona això és claríssim. Això és el que encén la brasa del conflicte. Els jesuïtes es posen a cent per hora perquè els vénen a prendre la gent que ells havien preparat. Avui dia jesuïtes i Opus Dei continuen enfrontats perquè defensen posicions contraposades dins l'Església, però fa cinquanta anys el conflicte es devia al fet que defensaven les mateixes posicions.

—*¿I què ha passat perquè els jesuïtes hagin canviat tant? Avui seria impensable que sis membres de l'Opus morissin*

metrallats a Amèrica Central per defensar la causa dels pobres. En canvi, això sí que passa amb els jesuïtes...

—Els jesuïtes han fet una evolució diferent de la de l'Opus Dei. Avui hi ha jesuïtes que et diuen: "L'Opus Dei va ocupar el lloc que ocupàvem nosaltres". Un jesuïta em va dir a Madrid una expressió deliciosa en llavis d'un jesuïta: "El Opus Dei nos ha hecho buenos".

—*A partir del 1946 l'Opus Dei, amb el viatge d'Escrivá a Roma, va començar la seva estratègia per a aconseguir el màxim d'influència al Vaticà, on fins aquell moment els jesuïtes gaudien d'una presència privilegiada. ¿Es pot dir que l'Opus va expulsar els jesuïtes de Roma?*

—Hi ha cabuda per a interpretacions diverses. Jo crec que hi ha elements per

m'he trobat que hi ha gent que critica que els jesuïtes hagin pres l'opció pels pobres i la justícia i a la vegada mantinguin una escola per a elits com ESADE. En una entrevista, un antic alumne de l'ESADE em va dir, significativament: "Si els jesuïtes volen fer la revolució a l'Amèrica Central i a la vegada mantenir una institució com ESADE és problema seu; però, a nosaltres, que no ens marxin". Això, al IESE, no passa. Respecte al IESE en el llibre he triat una frase d'un antic alumne també significativa: "Al IESE, si bades, de seguida et trobes un capellà de l'Opus fent-te propaganda".

—*¿Des del punt de vista ètic, un directiu sortit de l'ESADE té un rostre més humà que un que surti de l'IESE?*

—Pel que he pogut observar, no hi ha diferències significatives. Els mateixos professors de les dues institucions reconeixen que molt sovint és difícil de reconèixer en els seus ex-alumnes, amb el pas dels anys, qual-sevol empremta que no sigui l'estrictament acadèmica.

—*Es diu sovint que l'actual arquebisbe de Barcelona és un home amb una espiritualitat profunda, i que és o ha estat proper a l'Opus Dei. ¿Què en pensa?*

—És molt curiós que es relacioni el fet de tenir una espiritualitat profunda amb una suposada proximitat a l'Opus Dei. Si al final acaba-

rem creant un clixé segons el qual els únics capaços en el món actual de fomentar una espiritualitat molt profunda són els de l'Opus Dei, potser caldrà que els qui no som de l'Opus ens ho fem mirar, perquè voldrà dir que alguna cosa va molt malament.

Jo he llegit moltes vegades com s'estableix la relació entre Carles i l'Opus. El bisbe és perfectament lliure de fer el que vulgui, i més en coses com aquesta. Jo, de tota manera, penso que el fet d'aclarir amb absoluta naturalitat quina és la seva situació respecte a l'Opus seria positiu per a tothom. Sigui quina sigui la resposta, la pura clarificació ajudaria a evitar que la gent en fes safareig. Ningú millor que ell per a aclarir-ho.

Eduard Voltas

Imprescindible

Cristià i progressista. A Joan Estruch li ha costat acostumar-se a treballar en solitari, sense la col·laboració del seu company habitual d'estudis i projectes, en Salvador Cardús. Però se n'ha sortit. Durant tres anys ha buidat l'Opus, se l'ha mirat de tots els costats, per dalt i per baix (des de dins no ha pogut, o no ha volgut), i ha escrit amb precisió i rigor. El resultat és una obra —en minúscules!— imprescindible. La més imprescindible.

a dir que si els jesuïtes han perdut part del pes que havien tingut a Roma durant molts anys ha estat perquè han volgut, perquè voluntàriament han renunciat a certes posicions d'influència.

—*A Catalunya dues de les organitzacions més solvents i prestigioses en el camp de la formació de directius d'empresa són IESE i ESADE. La primera de l'Opus i la segona dels jesuïtes. ¿Quines diferències hi ha entre elles?*

—A mi m'han interessat IESE i ESADE com una mostra d'aquest paral·lelisme. Neixen al mateix temps, a la mateixa ciutat, pràcticament al mateix barri. I tot i que inicialment tenen uns plantejaments parcialment diferents, van acabar convergint en els seus programes d'ensenyament. IESE és un vaixell-insígnia de la modernitat de l'Opus. En canvi,